

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО НАПРЯМУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Тузюк О. В., здобувач

Екологічна культура є одним з основних структурних елементів організаційної культури. Вона покликана виявити екологічний потенціал аграрного підприємства, що включає переваги в галузі охорони навколишнього середовища, ресурсозбереження, забезпечення екологічної безпеки в конкуренції з іншими підприємствами, визначити на цій основі його довгострокові цілі і забезпечити їх реалізацію за допомогою застосування природоохоронних заходів та інструментів. У зв'язку з цим необхідно сформулювати концепцію управління еколого-економічними процесами, що одночасно забезпечить підвищення екологічної ефективності підприємства за умови досягнення його економічних і соціальних цілей.

Головною умовою формування екологічної культури аграрних підприємств є орієнтація на раціональне використання природних ресурсів, органічне землеробство, виробництво екологічно чистої продукції. Слід зазначити, що за рейтингом впливу найбільш вагомими індикаторами екологічної культури керівники аграрних підприємств Житомирської області визначили такі, як органічне агровиробництво, екологічно чисте виробництво та технології виконання екологічних нормативів, екологічна освіта персоналу.

Для обґрунтування прогнозу подальшого розвитку органічного агровиробництва підприємств Житомирської області визначимо, які ж існують інтереси та бар'єри щодо його ведення у вітчизняних товаровиробників. Встановлено, що вагомою перешкодою на шляху утвердження органічного агровиробництва є недостатня поінформованість серед керівників аграрних підприємств, які ведуть сільськогосподарське виробництво за традиційними технологіями про господарства органічного сектора. В ході проведення соціологічного опитування, яким було охоплено 165 керівників аграрних підприємств Житомирської області, лише 69 % керівників цих формувань визнало, що їм відомі підприємства, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції за органічними технологіями, решта 31 % опитаних не володіють інформацією про такі господарства (табл. 1).

Зацікавленість керівників сільськогосподарських підприємств традиційного виробництва організацією ведення органічного агровиробництва, %

Зміст запитання і варіанти відповідей	Вік респондента, років			Разом
	до 40	40–50	більше 50	
На Вашу думку, яка з перелічених ознак є найхарактернішою для органічного аграрного підприємства?				
вплив на охорону і збереження довкілля	80	65	70	72
виробництво якісної і безпечної сільськогосподарської продукції	62	54	59	58
придатність земельних угідь для ведення органічного виробництва	52	38	68	61
низька економічна ефективність виробництва	45	32	31	35
Чи відомі Вам аграрні підприємства Житомирської області, які займаються виробництвом продукції за органічними технологіями?				
Так	83	64	63	71
Ні	17	36	37	29
Чи хотіли б Ви перевести очолюване Вами підприємство на органічне агровиробництво?				
Так	44	32	20	35
Ні	56	68	29	65
Якщо так, то якого виду допомоги Ви потребуєте?				
законодавчого та нормативно-правового забезпечення для ведення органічного агровиробництва	92	96	83	90
індивідуального дорадництва в питаннях інспекції та сертифікації господарства	58	62	36	55
фінансової допомоги зі сторони держави	79	74	59	72
доступних кредитів	36	26	12	24
гарантій щодо стабільного збуту органічної продукції по вигідних цінах	68	67	50	64

Джерело: власні дослідження за результатами анкетування.

Для опитаних, які володіють інформацією про органічне агровиробництво, найбільш характерною ознакою є придатність земельних угідь для ведення органічного виробництва – 72 %, понад половини респондентів також визнали високу якість і безпечність виробництва сільськогосподарської продукції та позитивний вплив підприємств на охорону і збереження довкілля, відповідно 58 % і 61 %. Лише третина респондентів, переважно віком до 50 років, дали позитивну відповідь у намірах щодо переведення очолюваних ними підприємств на органічні методи виробництва сільськогосподарської продукції.

В процесі соціологічного опитування групі керівників, зацікавлених в органічному виробництві, поставлено запитання, якого виду допомоги вони потребують для його започаткування. З отриманих висловлювань випливає, що найбільше керівників аграрних підприємств для переходу з традиційного виробництва на органічне очікують законодавчого та нормативного правового забезпечення щодо органічного агровиробництва. Майже 79 % молодих керівників, у віці до 40 років, мають потребу скористатися індивідуальним дорадництвом обізнаних фахівців з питань інспекції та сертифікації підприємства. Разом з тим, 24 % респондентів відчують потребу в зручних умовах кредитування, і більш як половина (64 %) зацікавлені у надійних гарантіях щодо

стабільного збуту органічної продукції. Майже 72 % респондентів, переважно у віці до 50 років, для ведення органічного виробництва потребують належної державної підтримки за рахунок різних видів дотацій і впровадження державних програм щодо його здійснення.

Необхідність науково виваженої державної програми регулювання органічного агровиробництва пояснюється тим, що сільськогосподарська продукція характеризується нееластичним попитом: аграрному виробництву властиві сезонність та ризики і нестабільність, пов'язані з природними чинниками, наслідки диспаритету цін між сільськогосподарською продукцією та продукцією інших галузей економіки, а також те, що за умов глобалізації економіки на параметри вітчизняного агропродовольчого ринку суттєво впливають наслідки державної підтримки розвинених країн, передусім країн ЄС та США – основних конкурентів України на світовому аграрному ринку. Ці країни безпосередньо дотують сільське господарство або застосовують непрямі схеми субсидування й підтримки.

Варто зауважити, що серед опитаних керівників аграрних підприємств Житомирської області, які мають наміри започатковувати виробництво продукції за органічними технологіями, респонденти очікують допомоги від дорадчих сільськогосподарських служб, перш за все, у питаннях досягнень науки щодо розвитку органічного сектора – 31 %, ринку збуту продукції – 26 %, виходу підприємства на зовнішні ринки органічної продукції – 17 %, охорони рослин – 14 %, компонування різних видів правильних сівозмін, агротехніки та дотримання системи органічного удобрення, в межах 7-8 % (табл. 2).

Таблиця 2

Результати соціологічного опитування керівників аграрних підприємств Житомирської області, щодо очікувань від служби дорадництва, %

Зміст запитання і варіанти відповідей	Вік респондента, років			Разом
	до 40	40-50	більше 50	
Чи маєте Ви потребу у консультуванні від фахівців галузі для започаткування органічного агровиробництва?				
Так	41	63	10	46
Ні	59	37	90	54
Якого виду інформації (по яких питаннях), необхідної для здійснення органічного агровиробництва, Ви очікуєте від фахівців цієї галузі?				
проведення інспекції та сертифікації підприємства	68	72	46	65
агротехніка	10	14	2	8
органічне удобрення	10	12	-	7
охорона рослин	22	12	4	14
ротація сівозмін	-	16	-	9
досягнення науки	21	18	43	31
ринок збуту продукції	25	23	28	26
вихід підприємства на зовнішні ринки органічної продукції	10	26	18	17

Джерело: власні дослідження за результатами анкетування

Як свідчать дослідження, перехід на органічне сільськогосподарське виробництво потребує глибоких знань агроєкології та наявності робочої сили, оскільки екологічна культура – новий інноваційний напрям, що вимагає глибокого розуміння агроєкологічних процесів. Важливою умовою забезпечення комерційного успіху аграрного підприємства на ринку органічної продукції є орієнтація кінцевих результатів діяльності на потреби та запити споживачів, забезпечення ефективного їх задоволення.

Покращення збуту органічної сільськогосподарської продукції товаровиробники

вбачають у вдосконаленні реклами – 56 % опитаних респондентів, в розширенні ринку збуту органічної продукції – 85 % та в потребі організації збутових кооперативів органічних товаровиробників – 41 %.

Першопричиною відсутності належного поживлення на органічну продукцію як зі сторони попиту, так і пропозиції є надто низький рівень закупівельних цін на неї, порівняно із традиційною продукцією. Адже лише 12 % опитаних керівників реалізують вироблену органічну продукцію за цінами, які на 10 % перевищують ціни, що представлені на традиційному ринку. Із-за відсутності належної інфраструктури органічного сектору, не сформованості органічного ринку, а також малих партій продукції для продажу органічні товаровиробники часто змушені збувати її як традиційну продукцію. Це є свідченням того, що український споживач, поки що, не готовий належно оплачувати за високу якість органічної продукції.

Зокрема, відповідаючи на питання «Чи готові ви купувати екологічно чисті товари, враховуючи, що їхня вартість буде вища за вартість стандартних товарів?», 60 % респондентів відповіли позитивно, і лише 16 % заявили, що їх не цікавлять такі товари. Зазначимо, що середню ціну на такі товари вказували на 10–25 % вищу від вартості стандартних товарів.

Як вже зазначалось, керівники аграрних підприємств Житомирської області найбільш характерною ознакою для ведення органічного агровиробництва вважають придатність земельних угідь. Як свідчить аналіз, сільськогосподарські угіддя Житомирської області займають 1515,6 тис. га, або 50,8 %, загальної земельної площі. Земельний фонд характеризується великою часткою сільськогосподарських угідь, що є основою розвитку високоефективного сільськогосподарського виробництва.

У загальній площі сільськогосподарських угідь площа ріллі в 2010 р. становить 1084,6 тис. га (71,6 %), сіножатей – 127,7 тис. га (8,4 %), пасовищ – 187,4 тис. га (12,4 %). Структура сільськогосподарських угідь свідчить про високий рівень їхньої розораності, що, з одного боку, характеризує інтенсивне використання землі в сільському господарстві, а з іншого, необхідність відповідних заходів щодо захисту земель від вітрової і водної ерозії. У складі сільськогосподарських угідь найбільшу цінність має рілля – з підвищенням її частки підвищується якість земельних ресурсів і ефективність їх використання. Основними землевласниками і землекористувачами є сільськогосподарські підприємства та громадяни, яким надано у власність і користування 1299,1 тис. га сільськогосподарських угідь і в тому числі 1023,7 тис. га ріллі, що, відповідно, становить 97,7 % і 77 % загальної площі цих угідь.

Земельна площа в користуванні сільськогосподарських підприємств становить 512,6 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 469,2 тис. га ріллі, що, відповідно, становить 38,6% і 35,3 % земель сільськогосподарських підприємств і громадян. Із числа сільськогосподарських підприємств основними землевласниками і землекористувачами є сільськогосподарські товариства, які використовують 492,5 тис. га землі сільськогосподарських угідь, або 96,1 % земель аграрних підприємств. Частка сільськогосподарських угідь у користуванні державних сільськогосподарських підприємств становить всього 3,9 %.

Земля надається у приватну власність і користування громадянам. На кінець 2010 р. в їхньому землекористуванні перебувало 786,5 тис. га сільськогосподарських угідь, що становило, відповідно, 59,1 % земельної площі сільськогосподарських підприємств і громадян. Із загальної площі земельних угідь у володінні і користуванні громадян площа особистих підсобних господарств становила 786,5 тис. га сільськогосподарських угідь, або 51,9 %. Усі власники і землекористувачі повинні забезпечувати використання земельних угідь згідно з їхнім цільовим призначенням, раціонально й ефективно використовувати земельні ресурси, підвищувати родючість ґрунтів, здійснювати захист земель від ерозії, не допускати погіршення навколишнього середовища внаслідок своєї господарської діяльності.

Загальна посівна площа Житомирської області характеризується сталою тенденцією. У 2010 р. порівняно з 2006 р. вона скоротилась з 738,5 тис. га до 720,5 тис. га, або на 2,4 %. При цьому посівні площі кормових культур зменшилися на 27 тис. га, кормових культур – на 75 тис. га, або на 30,1%. Таке значне зменшення площ кормових культур зумовлено кризовим станом тваринницьких галузей та стрімким скороченням продуктивного поголів'я худоби і птиці. Водночас за 2006-2010 рр. посівні площі зернових культур збільшилися на 27 тис. га, або на 7,1%, технічних – на 30,2%.

В останні роки мінеральні та органічні добрива вносяться переважно під зернові та технічні культури, продукція яких є привабливою з точки зору вигідної реалізації на ринку. В цілому по області на 1 га посівної площі внесено 53 кг мінеральних добрив (у діючій речовині), що на 12,8 % більше ніж у 2006 році та 0,9 тонни органіки, що на 60 % менше в порівнянні з 2006 р. Зниження інтенсивності застосування органічних добрив пояснюється зменшенням щільності поголів'я худоби та виробництва органіки.

Зменшення кількості використовуваних органічних добрив в аграрних підприємствах Житомирської області пов'язано не стільки із зменшенням виробництва, які через різке підвищення їх вартості, відсутність реальних надходжень грошових коштів у сільськогосподарських підприємствах, зниження їх купівельної спроможності у зв'язку з загостренням диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, що використовуються у сільському господарстві. Між тим встановлено, що високі врожаї сільськогосподарських культур можна одержати лише при комплексному використанні органічних і мінеральних добрив, оскільки частина поживних речовин органіки стає доступною тільки по мірі її мінералізації.

Структура посівних площ аграрного підприємства формується з урахуванням внутрішньогосподарських потреб у продукції рослинництва та плану реалізації окремих продуктів відповідно до ринкової кон'юнктури. При цьому обов'язково враховуються особливості природних умов та вимоги системи землеробства, яка передбачає підвищення родючості ґрунтів та збереження навколишнього природного середовища. Економічна ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві характеризується системою натуральних і вартісних показників.

Підвищення ефективності використання земельних ресурсів є однією з найважливіших народногосподарських проблем, успішне розв'язання якої сприятиме ефективному функціонуванню аграрних підприємств Житомирської області.

Рационального і ефективного використання землі в аграрних підприємствах можна досягти за умови здійснення заходів з підвищення родючості ґрунту і охорони його від ерозії та інших руйнівних процесів. Виходячи з національних інтересів, суспільство має використовувати землю так, щоб передати її поліпшеною наступним поколінням. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу та інтенсивних технологій у сільському господарстві об'єктивно вимагає врахування не тільки їхнього позитивного впливу на земельні угіддя, а й можливих негативних наслідків, зумовлених специфічним проявом окремих засобів виробництва. На підвищення економічної родючості ґрунту та вирощування сталих урожаїв сільськогосподарських культур спрямована меліорація земель. Вона охоплює зрошення, насадження лісосмуг (агромеліорація), докорінне поліпшення природних кормових угідь, протиерозійні та інші заходи.

Отже, в результаті проведеного дослідження встановлено, що перехід аграрних підприємств на органічне сільськогосподарське виробництво потребує не тільки глибокого розуміння товаровиробниками агроекологічних процесів та належної допомоги від дорадчих сільськогосподарських служб, але й належної державної підтримки суб'єктів господарювання за рахунок отримання ними урядових грантів, субсидій, кредитів для зміцнення позицій органічного сектора України.

Використані джерела інформації

1. Зайчук Т. О. Виробництво екологічно чистих продуктів харчування як

стратегічний напрямок розвитку України / Т. О. Зайчук // Економіка і регіон. – 2009. – № 1 (20). – С. 100–105.

2. Кобець М. Органічне сільське господарство – що це таке? [Електронний ресурс]/ М. Кобець // Пропозиція. – 2006. – № 6. – С. 58–62. – Доступний з <http://www.idea2000.com.ua>.